

Kampen om Gállok

Platsskapande och synliggörande

COPPÉLIE COCQ, fil.dr i Samiska studier, är folklorist med forskningsintressen i berättande, från muntligt till digitalt. Hon är anställd som forskare vid HUMlab, Umeå universitet. Aktuella forskningsfrågor i hennes arbete är förhållandet till naturen samt kunskapsproduktion via digital teknik. Hon är medförfattare i Hybrid Media Culture. *Sensing Place in a World of Flows* (red. Simon Lindgren) och bland hennes senaste publikationer finner vi bl.a. artikeln "From the árran to the Internet: Sami storytelling in digital environments", i *Oral Tradition*, 2013.

"WHAT LOCAL PEOPLE?"

Så lyder frågan som Clive Sinclair-Poulton, VD för det brittiska gruvbolaget Beowulf Mining ställde vid en presentation av ett av sina gruvprojekt. Den lokala befolkningen han syftar på, eller snarare avsaknaden av sådan som han antyder, gäller Gállok (Kallak), belägen 45 kilometer utanför Jokkmokk. Sinclair-Poultons fråga var retorisk och kom som ett svar på en undran över lokalbefolkningens eventuella invändningar mot ett gruvprojekt.

Responsen på uttalandet kom bland annat i form av en hemsida, www.whatlocalpeople.se. Den öppnas med en kort film som visar Sinclair-Poultons påstående, styrkt med bilden på ett kalhygge. Frågan han ställer följs av ett svar i form av en rad porträttbilder – ansikten på personer som bor och verkar i området, med texten "We are the locals!".

Vidare innehåller hemsidan flikar där man kan klicka fram information om några gruvprojekt. Under fliken "Vi finns" kan man läsa om bakgrunden till webbsidan:

Denna hemsida tillkom på grund av ilska. En ilska som rann över av ett uttalande som fälldes under en internationell gruvkonferens i Stockholm. Där redogjorde representanter för Beowulf Mining (Jokkmokk Iron Mines AB¹) för sina planer med brytning av järnmalm i ett cirka 4,5×5 kilometer stort dagbrott vid Gállokjávrré (kallat Kallak) fem mil väster om Jokkmokk.

(<http://www.whatlocalpeople.se/vi-finns/>)

Svartvita närbilder rullar på övre delen av skärmen och visar på lokalbefolkningens närvaro. På samma sätt som Sinclair-Poulton använder en bild på ett kalhygge för att illustrera frånvaron av befolkning, så används bilderna här för att understryka uttrycket "Vi finns!".

”What local people” är också en utställning,² ett YouTube-konto och har blivit ett slagord i kampen mot prospektering i området kring Gállok. Reaktionen på Sinclair-Poultons provocerande fråga markerar även ett viktigt steg i kampen mot gruvexploateringar i Sápmi.

Denna korta dialog – eller försök till dialog – mellan det utländska gruvbolaget och lokala samiska aktörer synliggör också en aspekt i mötet mellan gruvindustrin och lokalbefolkningen idag, nämligen platsskapande, dvs. hur platsen definieras och omdefinieras, tillförs mening och sätts i ett sammanhang.

I denna artikel undersöker jag hur aktörer i gruvmotståndsrörelsen förhåller sig till platsen och markerar sin närvaro. Tidigare forskning visar att det finns ett starkt samband mellan landskap och identitet (se nedan).

Syftet här är att undersöka hur detta kommer till uttryck i gruvdebatten i Sápmi idag och belysa vad som står på spel i kampen om platsen Gállok. Till grund för denna studie finns muntliga uppgifter insamlade genom intervjuer våren 2013 samt observationer efter ett platsbesök i Gállok augusti 2013. I artikeln studeras olika uttryck men de intervjuades utsagor ligger till grund för att närmar mig frågan i enlighet med ett emiskt och urfolksperspektiv med fokus på informanternas intressen, erfarenheter och upplevelser (jfr Porsanger 2004:109; Smith 1999:39).

PLATS SOM IDENTITETSMARKÖR

Tidigare forskning om landskapets betydelse understryker hur samhörighet, längtan och tillhörighet är känslor som är starkt kopplade till en plats (se bl.a.

Appadurai 1996; Saltzman & Svensson 1997). Den amerikanska antropologen Keith Basso (1996) visar hur bl.a. berättelser, ortnamn och språk ger uttryck för detta. Utifrån hans forskning om apacher-nas koppling till landskapet beskriver han hur berättelserna inte skildrar landet, utan snarare berättar om en relation till landet och till det förflutna som betonar en kontinuitet. För många urfolksgrupper omfattar markerna och landskapet även en historia, specifika kunskaper och speciella rättigheter.

De samiska rättigheterna – vad gäller såväl renskötsel, fiske som språk – är definierade i förhållande till geografiska platser. Sápmi bär också på ett kolonialt förflutet. Det handlar därför inte bara om en fysisk, materiell och geografisk plats för debatt om ursprung, äganderätt och levnadsätt, utan också om en symbol för förtryck, övermakt och paternalism.

Ifrågasättandet av lokalbefolkning i Sinclair-Poultons uttalande framställer Gállok som ett ”terra nullius” (Fitzmaurice 2007), ett område som tillhör ingen och som är obebott. Detta legitimerar exploateringar – eller till och med motiverar varför området *bör* exploateras, som en möjlig lösning på brist på arbetstillfällen och ett ökat behov av mineraler (jfr Frost 1981).

Konkreta argument om jobbtillfällen och om konsekvenser för gruvnäringen samt för rennäringen och miljön är tydliga i gruvdebatten. Vidare inskrivs diskussioner kring en eventuell gruva i Gállok i ett större sammanhang som präglas av diskurser om glesbygdens överlevnad och tillväxt, men också om renskötselns utsatthet i en kontext av ökande exploateringar.

Dock är det inte endast olika näringsintressen och prioriteringar som förs i de

batten, utan också skilda perspektiv i frågan, inte minst på vad platsen är, betyder, och har fyllts med för innebörd. Gállok, med sin närhet till fjällen, vandringsleder och sjöar har visat sig vara en angelägenhet för många. Historiskt sett är det i första hand en del av Sápmi och ett renskötselområde.

Kulturgeografen Tomas Rydbergs undersökning av landskapets koppling till identitet för samer i Handölsdalens samebys område visar att ”platserna är starkt förknippade med minnen av dem som levtt där tidigare” (2011:91). Tryggheten som många finner i hemlandskapet och ”starka kopplingar mellan språket, identiteten och landskapet” (2011:92–93) är andra aspekter som kommer fram i hans analys av intervjumaterial med samebysmedlemmar och andra samer med anknytning till området.

Sambandet mellan landskap och identitet tyder på att Sápmi är meningsbärande symboliskt i lika hög grad som pragmatiskt. Dock är denna dimension svårare att kommunicera ut och förmedla. Denna intima och svårbeskrivliga känsla kommer till uttryck i berättelser från samiska informanter engagerade i gruvmotståndet³ när jag frågat om vad deras hemtrakter har för betydelse.

Det är våra marker. Det är nånting speciellt. Jättesvårt att sätta ord på. Och det är också därför jag känner så starkt för det som sker i våra marker. Det är också ett arv jag vill lämna efter mig, att mina [...] barn ska få uppleva. Markerna är som... alltså, okej att de kan leva vidare i böcker och jojkar eller vad som helst, men det är ju bara... [...]. Det bästa är ju om de finns kvar, att man har både berättelserna OCH ställena!

Här beskrivs platsen som ett arv att förvalta och föra vidare, någonting att uppleva snarare än att beskriva.

Innebörden som landet och markerna har ur ett urfolksperspektiv har studerats i andra kontexter än det samiska, som till exempel i de kanadensiska sociologerna Sium och Ritskes forskning:

The land is more than a backdrop, space, or a location; it is a sustainer, speaker, and archive for Indigenous stories. (Sium & Ritskes 2013: VII.)

En plats roll och betydelse är större än bara en bakgrund; platsen är en röst och tillskrivs en agens. Den fungerar som en ”behållare” som omsluter en historia, ett arkiv av berättelser. På samma sätt som när Sápmi beskrivs som ett ”arv” betonar beskrivningen i citatet ovan en kontinuitet och ett tidsperspektiv som både inkluderar en historia, en samtid och en framtid.

Den kanadensiska forskaren Vanessa Watts utgår ifrån kunskap i Anishnaabe och Haudenosaunees världsbild för att förstå relationen mellan människan och naturen. Hon argumenterar för en ”indigenous cosmology” som, till skillnad från ett västerländskt epistemologisk-ontologiskt perspektiv, tillhandahåller en tolkningsram där människan och naturen ingår i ett system och båda har en lika hög grad nivå av agens. ”Place-thought” är ett begrepp som försöker förklara en teoretisk förståelse av världen genom ”a physical embodiment” (Watts 2013:21). Detta förkroppsligande av en plats har också studerats av australienska forskare som med begreppet ”embodied places” (Beck and Somerville 2002) illustrerar hur fysisk närvaro, muntliga traditioner och interaktion med landskapet krävs för att kunna förmedla urfolkskunskap i relation till specifika platser.

Detta kommer till uttryck i mitt intervjumaterial, bland annat då en informant

berättar att det är ”svårt att förklara kopplingen till marken” eftersom det ”handlar om så mycket, mycket mer [än ett sätt att försörja sig]”. Valet att bo i de aktuella trakterna styrs av att ”rötterna gör sig påminda” och att det betyder mycket att bo i ett område ”där vi alltid varit, där jag känner att jag har mina förfäder med mig”. Informanten positionerar sig här i ett tidsperspektiv som innefattar förfäder, rötter, historia och framtid – aspekter som utgör en del av ens identitet.

Markernas koppling till identiteten träder fram tydligt i flera intervjuer, bl.a. i följande exempel:

Det är som en del av mig, de där markerna. Det går inte att beskriva. [...] Det kan man lätt kunna jämföra... alla människor har ett ställe som betyder mycket. Ett speciellt hus, vad som helst. [...] Att man känner en samhörighet som inte går att sätta ord på. Den känslan har jag. [...] Det är nånting speciellt att veta att, i de där markerna har mitt folk funnits så länge man kan minnas.

Känslan för markerna och det innehållet de fylls med är subjektiva och individuella. I det här fallet handlar det om en identitet både på individuell (”mig”) och på kollektiv nivå (”mitt folk”), där båda nivåerna sammanlänkas i relation till en viss plats.

Att markerna är det som sammanlänkar identiteten genom kontinuiteten uttrycks av en annan informant:

Det är där jag har min själ och mitt hjärta. [...] Det är där det börjar alltihop...

Det starka sambandet mellan dessa personer och de områden som de känner en samhörighet med beskrivs som någonting fysiskt och förkroppsligat. Naturen, landskapet och markerna finns inuti kroppen i ”själen och hjärtat”, är en del av en person, och rötterna sitter djupt inne och kan

”göra sig påminda”. Den abstrakta, svårbeskrivliga känslan och betydelsen för naturen blir då konkret och gripbar.

På samma sätt som den franska etnologen Marc Augé skriver om platser som uttrycker identiteter, relationer och historien (Augé 2009:43) beskriver informanterna i min studie hur Sápmi är en plats fylld med innebörd av central betydelse. Utöver den konkreta järnmalmen, skogen, det fysiska och synliga landskapet så finns det även ett osynligt och livsviktigt värde i markerna – någonting som inte syns på Sinclair-Poultons bild på ett kalhygge. De spåren som användningen av marken för bl.a. renskötseln sen urminnes tider lämnar i landskapet är inte lika synliga som byggnader, asfalterade vägar och andra tekniska infrastrukturer.

Sápmi som förfädernas land och landskap som omfattar heliga platser och en lång historia inkluderar osynliga kunskaper och värden. För dem som bott i området sen urminnes tider handlar det om mer än en naturskön upplevelse eller en resurs att exploatera. På samma sätt som en *gákti* (traditionell samisk dräkt) är mer än ett plagg, jojken mer än en sång och språk mer än ett sätt att kommunicera, så är Sápmi laddat med symbolism och blir en identitetsmarkör som kan förmedla underliggande kulturella aspekter.

Frågan ”What local people?” är därför en allvarlig markering. Ifrågasättandet av lokalbefolkningen innebär inte bara ett ifrågasättande av närvaro, markanvändning och rätt till land och vatten. För den som upplever en stark koppling till naturen är det även en del av ens identitet och existens som ifrågasätts. Hur kan man synliggöra och medvetandegöra det väsentliga, abstrakta? Lägret Kamp Gállok under sommaren 2013 kan ses som ett uttryck för detta.

FÖRHANDLING OM PLATS:
INDUSTRIOMRÅDE VS RENBETESLAND

Ett uttalande i lokala medier väckte ytterligare reaktioner mot JIMAB:s närvaro i Gállok, då gruvbolagets VD Fred Boman benämner Gállok som "vår arbetsplats", "vårt industriområde".⁴ Platsens betydelse artikuleras i termer av näringar, men för lokalbefolkningen också symboliskt och i relation till individuella och kollektiva identiteter. Närvaron har ifrågasatts, och som en reaktion på detta har synliggörandet av lokalbefolkningen blivit centralt i kampen.

Som vi sett tidigare har detta skett via en hemsida och sedan vidare på nätet (forum på sociala medier). Men detta har också skett på platsen vid Kamp Gállok (se Sjöstedt Landén i detta nummer) med miljöaktivister, befolkning från närliggande byar, representanter från samebyarna och besökare. Utöver blockader i form av torn, vägbommar och stora stenar har olika skyltar använts för att bemöta JIMAB och definiera platsen.

"Obehöriga äga ej tillträde" deklarerar en skylt i skogen⁵. Skylten är uppsatt av prospekteringsföretaget JIMAB i närheten av en borrhigg (i bakgrunden) till-

sammans med rekommendation att bära hjälm. Området närmast maskinen avgränsas med rött/vitt band för avspärrning, i enlighet med föreskrifter för byggnads- och anläggningsområde. Skogen blir en byggarbetsplats och tillträde begränsas. Skyltarna och avspärrningen bidrar till att skapa en plats som definierar vilka som är behöriga eller ej att befinna sig inom markerat område.

Närmare Kamp Gállok står en skylt mitt på vägen. STOP-markeringen adresserar de som går förbi lägret för att fortsätta mot prospekteringsområdet, dvs. först och främst JIMAB:s personal som passerar vägen för att ta sig till de platser som ska sprängas för provbrytning. Skylten följer mallen för en officiell vägmarkering, dock fäst vid en träpåle till synes inhämtad från skogen intill vägen. Kombinationen av visuella signaler (den officiella utformningen kombinerad med en hemgjord påle) synliggör det folkliga initiativet som ifrågasätter de officiella strukturerna genom att återanvända deras "språk" i ett nytt sammanhang.

Vidare hade samiska konstnärer satt upp skyltar längst vägen till och runt lägret. Här på lulesamiska:

DEBATTEN FORTSÄTTER

Några meter från denna skylt hittar vi en engelsk version med samma text: "NO MINING. REINDEER HERDING AREA. Respect Indigenous Rights – Us Local People". Ytterligare några meter därifrån finns samma skylt på nordsamiska.

Lulesamiska är det samiska språket som talas i området där Gállok ligger. Samisk närvaro markeras här, utöver språket, även genom att plakatet är utformat som en officiell skylt i färg, form och typsnitt. Den följer mallen för upplysningsmärken enligt svenska vägmärken. Detta institutionella inslag i designen stärker budskapet och ramar in det till ett officiellt uttalande. Språket synliggörs och blir här lika självklart som det svenska språket.

"NO MINING"-skyltarna är en del av Kallak Art festival, en samling av konst utförd av samiska konstnärer som inkluderar tavlor, plakat och installationer.⁶ Lägret var en plats för konstnärliga uttryck även i form av musik, med regelbundna konserter. Gállok blir då en scen, en plats där konst skapas, ställs upp och betraktas av besökare. Samisk närvaro synliggörs via konstnärliga och kulturella uttryck som sätt att markera platsen.

Denna analys av Kamp Gállok som en form av platsskapande för identitetsuttryck och mötesplats för olika perspektiv är ett av många sätt att studera händelserna som skedde under sommaren 2013. Frågan om en eventuell gruva är komplex och ingår i en debatt där många fler aspekter än miljö, urfolksrättigheter och tillväxt bör beaktas. Många aktörer argumenterar för sin sak – miljöaktivister, lokalbefolkning, övrig befolkning från närområdet, samebyarna, renskötare, polisen, JIMAB och dess anställda, medierna, de som gör sin röst hörd via sociala medier mm. Platsen blir en zon för uttryck för olika identiteter som ibland överlappar varandra, och som har platsen som gemensam närmare.

Platsskapande är en aspekt i det hela som är viktigt att lyfta fram av flera anledningar. Som argumenterat ovan finns det en stark koppling mellan markerna och identiteten. I den här artikeln har jag velat visa vilka mekanismer och strategier som kommer till uttryck i kampen inte bara mot en planerad gruva eller mot exploatering i Sápmi, utan också i kampen om att få sin röst hörd, för att höras och synas i ett sammanhang där de diskurser som dominerar och de visuella signaler som värderas tillhör kolonialmakten.

Platsskapande är i sig ett sätt att skapa historia (Basso 1996:7). Ifrågasättande av lokalbefolkning är från detta perspektiv ett försök att radera en del av platsens historia. Att förhandla om en plats och markera sin närvaro innebär därför också att argumentera för sina rättigheter. Konflikten är laddad, tonen hård, spänningar starka. Hot och smutskastning har förekommit i debatten. Det handlar om mer

än jobb och fortlevnad: debatten kring Gállok aktualiserar frågan om vems rätt att finnas, vistas och använda platsen.

Idag fortsätter debatten, om inte på plats i Gállok så på andra platser genom utställningar med Gállok-konst, demonstrationer och inte minst via sociala medier. Forum på internet har blivit platser där röster möts, skyltar skapas och sprids, och där olika identiteter synliggörs.

NOTER

- ¹ Jokkmokk Iron Mines AB (JIMAB) är dotterbolag till Beowulf Mining.
- ² Utställningen visades i samband med Jokkmokks marknad 2012.
- ³ Cirka 6 timmars inspelade intervjuer, maj 2013. Materialet anonymiseras och närmare detaljer kring intervjuerna utelämnas av hänsyn för informanterna.
- ⁴ SVT Nordnytt 13 augusti 2013
- ⁵ Fotograf: Peter Steggo (samtliga foton i artikeln).
- ⁶ Den konsten som skapats i Gállok under sommaren 2013 har presenterats som en utställning under namnet Gállok Protest Art bl.a. i Jokkmokk (Sameslödjestiftelsen), Luleå (Norrbottens museum) och Umeå (Folkets Hus).

REFERENSER

- Appadurai, Arjun, 1996. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University Of Minnesota Press.
- Augé, Marc, 2009. *Non-Places: An Introduction to Supermodernity*. London: Verso.
- Basso, Keith. H., 1996. *Wisdom Sits in Places: Landscape and Language Among the Western Apache*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Beck, Wendy & Somerville, Margaret, 2002. "Embodied places in indigenous ecotourism: The Yarrawarra research project", in *Australian Aboriginal Studies*, vol. 2. pp. 4–13.
- Fitzmaurice, Andrew, 2007. "The genealogy of Terra Nullius", in *Australian Historical Studies*, 38 (129), pp. 1–15.
- Frost, Alan, 1981. "New south Wales as terra nullius: The British denial of aboriginal land rights", in *Historical Studies*, 19(77), pp. 513–523.
- Porsanger, Jelena. 2004. "An essay about indigenous methodology", in *Nordlit*, 15, pp. 105–120.
- Saltzman, Katarina, & Svensson, Birgitta (red.), 1997. *Moderna landskap: Identifikation och tradition i vardagen*. Stockholm: Natur och kultur.
- Rydberg, Tomas, 2011. *Landskap, territorium och identitet i Sapmié – exemplet Handölsdalens sameby*. Kulturgeografiska institutionen. Uppsala.
- Sium, Aman, & Ritskes, Eric, 2013. "Speaking truth to power: Indigenous storytelling as an act of living resistance", in *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*, 22(1), pp. I–X.
- Sjöstedt Landén, Angelika, 2014. "Gruvboom och gruvkamp: Anteckningar från Gállok-Kallak" (detta nummer).
- Smith, Linda Tuhiwai, 1999. *Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous Peoples*. London: Zed Books.
- Somerville, Margaret, & Hartley, Laura, 2000. "Eating place: Postcolonial explorations of embodiment and place", in *Journal of Intercultural Studies*, 21(3), pp. 353–364. doi:10.1080/07256860020007575
- SVT Nordnytt, 13 augusti 2013, <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/nordnytt/aktivisterna-backar-inte>.
- Watts, Vanessa, 2013. "Indigenous place-thought and agency amongst humans and non humans (first woman and sky woman go on a European world tour!)", in *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*, 2(1), pp. 20–34.
- "What local people?" www.whatlocalpeople.se, hemsida.

SUMMARY

*The struggle for Gállok
Place-making and visibility
(Kampen om Gállok
Platsskapande och synliggörande)*

Exploitations of Sámi land by the mining industry actualize articulations of the meaning of place and landscape in relation to identities. This article investigates processes of place-making with the ex-

ample of Gállok, situated in traditional Sámi land where exploratory drillings have recently been conducted by a British prospecting mining company. In the context of the mining conflict in Sápmi 2013 and based on interviews with people involved in the resistance movement against new mines in Sápmi as well as ethnographical observations of Camp Gállok, this study underscores how strategies of place-making are more than about the

land, but rather about the visibility of a people, a history and indigenous perspectives on nature.

Keywords: place-making, landscape, activism, nature.

Coppélie Cocq, PhD in Sámi Studies, Research Fellow at HUMlab, Umeå University, Umeå, Sweden.